

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

זימון בעל הדין והאימים עליו

(ט"ז א') (אמרינו) דמשדרין שליחא דבי דינא ומזמנינן ליה לדינא (לבעל דין).¹ לקמי גברא רבה.² אַתָּ וּפּלניא.³ וקבעינן זימנא. וזימנא בתר זימנא.⁴

ואי מתפקר בשליחא דבי דינא ואתי ואמר (שהעיז פניו בשליח בית דין וחרף כנגד בית דין, ובא השליח ואמר לבית דין), לא מיתחזי כלישנא בישא (לא הוי רכיל).

ומשמתינן (שמנדין למאן דלא אתי לדינא אפילו בלשון שמתא שיש מיתה בו). "דהכי סברא דגברא רבה" (שצריך לנדותו בשמו של החכם שנידהו). ומחרמינן. (ואם יש צורך, מחרימים גם) דאכיל ושתי בהדיה, וקאי בארבע אמות דידיה.

ופרטינן חטאיה בציבורא. ומפקרינן נכסיה. ונצינן (מתקוטטים), ולייטינן, ומחינן (מכים), ותלשינן שיער, ומשבעינן (מכריחים להישבע). וכפתינן (ידיו ורגליו), ואסרינן (קושרין על העמוד להלקות), ועבדינן הרדפה (מפרש לקמיה שרודפין אחריו בכמה נדויין).

מאי הרדפה? אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: מנדין לאלתר (מיד, כיון דלא ציית לדינא), ושונין (מנדים בשנית) לאחר שלושים. ומחרימין לאחר שישים.

אמר ליה רב הונא בר חיננא: הכי אמר רב חסדא, מתרין ביה שני וחמישי ושני. הני מילי לממונא (שגזל ממון ולא רצה לשלם ע"פ בית דין). אבל לאפקירותא (חוצפא, שהעיז פניו לחרף תלמיד חכם), לאלתר.

ההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה, אימנו עליה אביי ורבא ושמתוהו. לסוף אזל פייסיה לבעל דיניה. אמר אביי: היכי ליעביד? לישרי ליה, לא חל שמתא עליה תלתין יומין, לא לישרי ליה, קא בעו רבנן למיעל (לבוא לביתו, שצריכין לו)!

אמר ליה (אביי) לרב אידי בר אבין: מידי שמיע לך בהא?

אמר ליה: הכי אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל: טוט אסר, וטוט שרי (בשופר נידוהו ובשופר התיירוהו, ואין צריך ל' יום).

אמר ליה: הני מילי לממונא. אבל לאפקירותא, עד דחיילא שמתא עליה תלתין יומין.

תנו רבנן: אין נידוי פחות משלושים יום...

¹ וכל היכא דלא שלחו ליה שליחא, אי לא אתי, לא חשיבא אפקירותא ולא ציית דינא, ואף על פי שהזמינו בעל דינו בעדים. ריטב"א

² מודיעים לו שהוא מוזמן להיות נידון לפני אדם גדול. ברא"ש (סי' ה) הגירסה: לקמיה גברא רבה פלניא.

³ שצריך שיאמר לבעל דין שהוא מוזמן לדין עם פלוני. ור' להלן.

⁴ פירוש, כי אע"פ שלא בא לזמן הראשון, אין לב"ד לכעוס עליו כדי לקנסו, כי אולי לא היה לו פנאי ואנוס הוא. ור' עוד בדין זה במסכת ב"ק ק"ג א', דאמרינן התם, אמר רב חסדא קובעין זמן שני וחמישי ושני זימנא בתר זימנא ולמחר כתבינן. ופירש רש"י, קובעין זמן ליום שני בשבת, ואם לא יבא מזמנין אותו ליום חמישי, ואם לא יבא מזמנין אותו (פעם שלישית) ליום שני, ועד למחר לא כתבינן שטר פתיחא, שכל היום ממתינין שמא יבוא. וכן פסק השו"ע (ח"מ יא,א). עיי"ש.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

נידוי שמתא וחרם: כתב הרמב"ם: "וְכִיצַד הוּא הַנְּדוּי? אֹמְרִין 'פְּלוּנִי בְּשִׁמְתָא'... וְהַחֲרָם - אֹמְרִין 'פְּלוּנִי מְחָרְם'. וְאָרוּר' - בּוּ אָלָה, בּוּ שְׁבוּעָה, בּוּ נְדוּי." משמע דנידוי היינו שמתא. ודעת ראב"ד שנידוי לחוד אין בו קללה, אלא אומר בנידוי יהא. ושמתא חמור ממנו, והוא קללה (שם מיתה, כמבואר להלן, י"ז א'). וחרם חמור משניהם, כי יש בו נידוי, ויש בו קללה, ויש בו איסור הנאה מבני אדם, חוץ מכדי חייו בלבד.⁵ **ורמב"ן ומאירי** כתבו, דשמתא משמשת בגמרא פעמים לנדוי פעמים לחרם.⁶

את ופלניא: פירשו הראשונים שצריך להודיע לנתבע מי הוא התובע. וכתב הריטב"א, ולא שיאמר לו השליח (באופן סתמי) היה מזומן לדין. והטעם, כדי שידע מי תובעו בדין, ויזכר אם יש לעשות לו כלום, ויפייסנו וגם שיתן אל לבו מה ששייב לו בדין. והשו"ע סתם דבריו.⁷

אשתו ובני ביתו של מנודה: כתב רא"ש בשם ראב"ד, שבני ביתו אשתו ובניו מותרים עמו.⁸ וכן דעת נימוקי יוסף ותרומת הדשן. ודעת רשב"א ור"ן, דמנודה אפילו בני ביתו נוהגין בו נדוי.⁹ ולגבי אשתו, דעת הר"ן שאסורה בו. והרשב"א כתב שאפשר דאשתו שאני, דכגופו.¹⁰ והשו"ע פסק כרשב"א, והרמ"א פסק כרא"ש.¹¹

דאכיל ושתי בהדיה, וקאי בארבע אמות דידיה: כתב רא"ש בשם ראב"ד, שמנודה סתם אין אוכלין ושותין עמו ואין יושבין בד' אמותיו.¹² וכתב המאירי שיש מקילים בהתעכבות בעמידה בד' אמותיו.¹³ והמאירי דחה דבריהם.¹⁴ וכן פסק הרמ"א להחמיר. והוסיף המאירי, שמכל מקום אינו חייב להתרחק ממנו דרך הילוכו. וכן אין אוכלין ושותין עמו, אף

⁵ ואין מחרימין אלא על מי שנתקשה לב"ד פעם ושתיים, כדאמר לעיל מנדין לאלתר ושונין לאחר ל' יום ומחרימין לאחר ששים יום. ואם רצו בית דין להחמיר עליו יותר מזה לפי שראו בו קושי האיסור והעבירה, מחרימין גם האוכל והשותה עמו והיושב בארבע אמותיו. ראב"ד.

⁶ ולענין הלכה, דברי רמב"ם וראב"ד הובאו בטור (יו"ד שלד). ובב"י הרבה להוכיח כדברי רמב"ם. מקורות: רמב"ם (הל' תלמוד תורה זב, ב). ראב"ד (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' ח). רמב"ן (משפט החרם, בסופו, ד"ה ועוד אמרו). מאירי (ט"ז א', ד"ה דברים אלו).

⁷ חו"מ יא, א. ונחלקו האחרונים, באדם שתובע חברו לדין, ואינו רוצה לגלות לו אופן תביעתו. בספר 'באר שבע' פסק שהדין עם התובע. והש"ך (ס"ק א) חלק עליו, ודעתו שכל זמן שאינו רוצה לגלות לנתבע אופן תביעתו, אינו מחויב לבוא עמו לדין. ור' שו"ת 'אגרות משה' (חו"מ ב, ו). מקורות: תוספות הרא"ש, ר"ן וריטב"א (ח"י ט"ז א', ד"ה את ופלניא).

⁸ ממעשה דהורקנוס בנו (סנהדרין ס"ח א') שהיה משמשו וחולץ תפיליו. ועוד מדבעיא לן במנודה מהו בתשמיש המטה, אלמא אשתו מותרת לישב בד' אמותיו. והטעם, שכן דעת המנדין שלא למנוע ממנו תשמיש בני ביתו, כדאמר בנדרים (ל"ט א') מחיותיה לא אדריה, ואינו יכול להיות בלא שימוש בני ביתו.

⁹ מדאמר בנדרים (ז' ב') דמר זוטרא חסידא כי מחייב בר בי רב שמתא, משמית נפשיה ברישא והדר משמת בר בי רב, וכי עייל לביתיה, שרי לנפשיה (כדי שלא יצטרכו בני ביתו להתרחק ממנו. ר"ן) והדר שרי ליה.

¹⁰ הר"ן כתב שאפשר לדחות ראיית הראב"ד (שהוכיח מדאיבעיא לן מנודה מהו בתשמיש המטה), דאפילו אם תימצי לומר דאשתו חייבת לנהוג בו נדוי, משכחת לה להיא בעיא במנודה לעיר אחרת שאינו מנודה לעירו. והרשב"א גם כן העלה אפשרות זו, אבל כתב דאפשר דאשתו שאני, דכגופו דמי. וכן בתשובה נראה שחילק הרשב"א בין דין אשתו לשאר קרובים.

¹¹ יו"ד שלדב, (בביאור הגר"א, ס"ק ו, כתב דסברת המחבר כרשב"א ור"ן, וצ"ב שכן בר"ן נראה שגם אשתו אסורה לו). מקורות: ראב"ד (הו"ד בראשונים). רא"ש (סי' ח). ר"ן (נדרים, ז' ב', ד"ה וכי עייל). רשב"א (נדרים ז' ב', ד"ה וכי עייל, שו"ת ח"ד, סי' רטז). נימוקי יוסף (מו"ק ח ב ברי"ף, ד"ה לא אתו; נדרים א ב ברי"ף, ד"ה וכי עייל). תה"ד (סי' רעו).

¹² מעובדא דרבי אליעזר (בבא מציעא, נ"ט ב') שבירכוהו וישב לו רבי עקיבא ברחוק ד' אמות. רא"ש.

¹³ שנלמד מדכתיב (שופטים ה, כג) "אורו מרוז אָמַר מְלֶאֶךָ ה' אֱרוּר אָרוּר יִשְׁבִּיָּהּ כִּי לֹא בָאוּ לְעֶזְרָתָהּ ה' לְעֶזְרָתָהּ ה' בְּגִבּוֹרִים."

¹⁴ דמצינו לשון ישיבה שהוא לשון עכבה. ואף לשון הגמרא מעיד כן, שאמר דקאי בארבע אמות דיליה ולא אמר דיתיב.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ברחוק ד' אמות.¹⁵

דין האוכל ויושב עם המנודה: כתב רא"ש בשם ראב"ד, שהאוכל עמו והיושב עמו, אין עליו דין מנודה ומוחרם, עד שיחרימו או ינדו בפירוש, לאחר שראו בו קושי האיסור והעבירה. וכן פסק השו"ע.¹⁶

מתרין ביה שני וחמישי ושני: רש"י פירש שרב חסדא חולק על רב יהודה, וסובר שמנדים בשני ושונין (מנדים בשנית) בחמישי, ומחרימין בשני. ואין צריך שלושים יום (בין כל נידוי). ודעת רי"ף, רמב"ם, תוספות (פירוש ב), ונמוקי יוסף, שרב חסדא מוסיף, שלא מנדין לאלתר, אלא מתרין בו בתחילה ב' וה' וב' (ולאחר מכן עושים תהליך הנידוי של רב יהודה). וכן פסק השו"ע.¹⁷

האם אפשר להתיר נידוי לאלתר: הרי"ף פסק כדברי שמואל, דטוט אסר וטוט שרי, לא שנא בממונא ולא שנא באפקרותא,¹⁸ כי מפייס ליה בעל דיניה שרינן ליה לאלתר. וכן פסקו רמב"ם, ראב"ד, רא"ש, ומרדכי. ודעת סמ"ג, רבינו שמחה, הגהות מיימוניות, וריטב"א, שהלכה כאב"י, דלאפקירותא, שלושים יום. וכן משמע מתוספות.¹⁹ והשו"ע פסק כרי"ף.²⁰

דין מנודה לאחר שלושים יום כשלא פייס את בעל דינו: דעת ראב"ד דמתירין לו, שכבר קיבל דינו.²¹ ודעת הרמב"ם דאי לא פייסיה, אין מתירין לו אחר שלושים יום.²² והשו"ע סתם כראב"ד, וכתב שיש מי שחולק בזה.²³ ובהמשך, לעניין ביזוי חכם, סתם כרמב"ם.²⁴

¹⁵ יו"ד שלדב. וכתב הש"ך (ס"ק ז), וד' אמות אלו, הן ח' אמות. דהיינו, שהוא באמצען וד' אמות לכל צד. וד' אמות אלו תפסי אפילו ברשות הרבים או בסמטא או בשדה הפקר, אבל לא בבית אחר. מקורות: רא"ש (סי' ח). מאירי (ט"ז א', ד"ה סתם).

¹⁶ יו"ד שלד,ה; שלד,ט. מקורות: רא"ש (סי' ח).

¹⁷ יו"ד שלד,א. מקורות: רי"ף ונימוקי"י (ח ב ברי"ף, ד"ה מתרינו). רמב"ם (הל' סנהדרין כה,יא). תוספות (ד"ה מתרין).

¹⁸ ממעשה דר"ש בן לקיש (י"ז א') וממעשה דרב הונא (פ"ק דנדרים, ז' ב') דשמתיה להיאי איתתא דשמעה דאפקה הזכרת השם מפומה, ושרי לה לאלתר (ומסיק שם בגמרא, אין בין נידוי להפרה ולא כלום).

¹⁹ תוספות התקשו בסתירה שבין מסכת נדרים (אין בין נידוי להפרה ולא כלום), לגמרא כאן (דמסיק לאפקירותא עד דחילל תלתין יומין), ותירצו דבנדרים נמי כיון שהנידוי אינו אלא לכפרה בעלמא וחיישינן עליו שלא ירגיל עוד להזכיר שם שמים לבטלה, אין זה נידוי חשוב כאפקירותא לשאר עבירות לחול עליו נידוי שעה אחת. משמע מדבריהם שסוברים כאב"י. וכן הבין הר"ן בפשטות מדבריהם.

²⁰ יו"ד שלד,ג. מקורות: רי"ף (ח ב בדפיו). רמב"ם (הל' תלמוד תורה ז,יג). הגמ"י (אות ב). רבינו שמחה וסמ"ג (הו"ד בהגמ"י). תוספות (נדרים ז' ב', ד"ה אין בין). מרדכי (סי' תתקלה). ריטב"א (ט"ז א', ד"ה ת"ר אין). ראב"ד (הו"ד ברא"ש סי' ז). רא"ש (סי' ו).

²¹ מבואר בברייתא, אין נידוי פחות משלושים יום. ולדעת הפוסקים לעיל כאב"י, מיירי לאפקירותא. אבל לדברי הרי"ף, הקשה הראב"ד במה מדובר? אי פייסיה לבעל דיניה, אם כן לאלתר שרינן ליה! אי לא פייסיה, לבתר שלשים יום אמאי שרינן ליה!? ותירץ, שהברייתא מלמדת שלכתחילה מנדים אותו לשלושים יום. ואכן אם חזר בו, מתירין מיד. **אי נמי, דלא פייסיה**, ואפילו הכי, **אחר שלושים יום מתירים לו, שכבר קיבל דינו**. כמו מי שחייב מלקות, כיון שלקה ארבעים, בין חזר בין לא חזר, אין מלקין אותו יותר. וכתב, **דמכל מקום דוקא כשבא לבית דין וביקש שיתירו לו**. אבל אם זלזל בנדויו ולא חש לבקש שיתירו לו, מניחין אותו בנידוי עד שימות, ולכשימות סוקלין את ארונו.

²² זה לשונו: "אף על פי שהמבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא - אם באו עדים שִׁבְּזָהוּ, אֶפְלוּ בְּדַבְרֵים, חִיב נְדוּי. וּמְנַדֵּין אוֹתוֹ בֵּית דִּין בְּרַבִּים, וְקוֹנְסִין אוֹתוֹ לִיִּטְרָא זָהָב בְּכָל מְקוֹם, וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לְחֶכֶם. וְהַמְבַּזָּה אֶת הַחֶכֶם בְּדַבְרֵים, אֶפְלוּ לְאַחַר מוֹתוֹ - מְנַדֵּין אוֹתוֹ בֵּית דִּין, וְהֵן מְתִירִין אוֹתוֹ כְּשִׁיחֲזַר בְּתַשׁוּבָה. אֲבָל אִם הָיָה הַחֶכֶם חַי - אֵין מְתִירִין אוֹתוֹ עַד שִׁרְצָה זֶה שְׁנִדְוָהוּ בְּשִׁבּוּלוֹ."

²³ יו"ד שלד,ג. ולכאורה כוונתו לרמב"ם (ר' ש"ך, ס"ק כו). מקורות: ראב"ד (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' ז). רמב"ם (הל' תלמוד תורה ו,יב).

²⁴ יו"ד שלד,מז. והש"ך (שלד,ג, ס"ק כו) כתב: "וצריך עיון קצת למה הביא כאן (סעי' יג) סברא הראשונה, כיון שסתם לקמן (סעי' מז) כדברי הרמב"ם! ואפשר דסבירא ליה דחכם שאני."

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(חו"מ, הלכות דיינים, סימן יא)

א. כיצד מזמינים בעל דין לדין, שולחים לו בית דין שלוחם, שיבא ליום המזמן לדין. לא בא, מזמינים אותו פעם שנית. לא בא, מזמינים אותו פעם שלישית. לא בא, ממתנינים לו כל היום. לא בא, מנדין אותו למחרתו... והשליח בית דין נאמן לומר: הקלני, או הקלה הדין, או לא רצה לבא לדין, ומשמתין (פירוש, הנדוי או החרם, שם מיתה) אותו על פיו. אבל אין כותבין עליו פתיחא של שמתא, עד שיבואו שנים ויעידו שנמנע לבא. ואין שליח בית דין חייב באמירת דברים משום לשון הרע...

(חו"מ, הלכות דיינים, סימן ח)

ה. אף בשליח בית דין אסור לנהג קלות ראש; והמצערו, יש רשות לבית דין להכותו מפת מרדות. והשליח נאמן פשנים להעיד שבפאה, כדי לנדוהו. הגה: והשליח בית דין יכול להגיד לבית דין, ואין בזה משום לשון הרע (ממוני פרק כ"ה דסנהדרין וגמרא פרק אלו מגלחין)...

(יו"ד, הלכות נידוי וחרם, סימן שלד)

א. העובר על דבר אסור, מנדין אותו לאלתר. הגה: אבל מכח ממון, אין מנדין אותו, עד שיתרו בו ג' פעמים, דהינו ב' ה' ב' (טור) מן הבית דין, כמו שיתבאר בחשן משפט סימן י"א. ואין נדוי פחות משלשים יום; ואם אינו חוזר בו, שונים לנדוהו לאחר שלשים יום. ואם אינו חוזר בו, ממתנינים לו עוד שלשים ומחרימין אותו. אפלו פגע הרגל בתוך שלשים יום, אינו מבטל אותו...

ב. המנדה, אין יושבין בד' אמותיו, חוץ מאשתו ובניו. (ר"ן) (ויש אומרים אף בני ביתו, שרי) (טור ובת"ה סימן רע"ו) (ויש להקל). ואין אוכלין (ושותין) עמו (טור). ואין מזמנין עליו. ואין כוללין אותו לכל דבר שצריך עשירה... הגה: ומכל מקום לא ירבה עמו בדברים, ולא ידבר עמו אלא לצרה, כמו שמדבר עם האבל (הגהות אלפסי וריב"ש הנ"ל). במקום שאסור לישוב בד' אמותיו, כל שאדם יושב תחלה והמנדה בא לשם, אין צריך להתרחק משם (בית יוסף בשם הקונטרס). ואסור לכנס לביתו, דהוי כד' אמותיו, ואין חלוק בין עומד ליושב (שם).

ה. אף על פי שאסור לאכל ולשתות עם המנדה או המחרם, מכל מקום האוכל ושותה עמו אין לו דין מנדה.

ט. אם ראו בית דין קשי האסור והעברה, מחרימין גם האוכל ושותה עמו והיושב בד' אמותיו.

יג. הא דאמרינן סתם נדוי ל', הינו לענן כשמנדין אותו אומרים: פלוני יהא בנדוי שלשים יום; ומכל מקום אם חזר בו, אם היה הנדוי בשביל ממון או אפקירוהא ופיס לבעל דינו, מתירין אותו לאלתר. ואפלו אם לא חזר בו, יש מי שאומר שמתירין לו לאחר שלשים יום, והוא שיבא לבית דין ומבקש שיתירו לו. אבל אם מזלזל בנדוי ואינו מבקש שיתירו לו, מניחין אותו בנדוי עד שימות. ויש מי שחולק בזה וסובר דאף לאחר שלשים אין מתירין לו עד שיתחזר (בית יוסף בשם הרמב"ם); ותוך שלשים אין מתירין לו אפלו חזר ממה שעשה (משמע בבית יוסף לדעת הרא"ש).

מז. המבזה את החכם, אפלו בדברים, ואפלו לאחר מיתה, אם יש עדים בדבר, בית דין מנדין אותו ברבים, והם מתירין לו כשיתחזר בתשובה. אבל אם החכם חי, אין מתירין לו עד שירצה החכם שנדוהו בשבילו. (מיהו אם עשה המטל עליו, ואין החכם רוצה למחל, מתירין לו נדויו) (בית יוסף)...

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

למי הוא מנודה וכמה זמן, ודין נזיפה

(ט"ז א') **תניא**: מנודה לרב, מנודה לתלמיד. מנודה לתלמיד, אינו מנודה לרב. מנודה לעירו, מנודה לעיר אחרת. מנודה לעיר אחרת, אינו מנודה לעירו. מנודה לנשיא, מנודה לכל ישראל. מנודה לכל ישראל, אינו מנודה לנשיא. רשב"ג אומר: אחד מן התלמידים שנידה ומת, חלקו אינו מופר.

ומדייק, שמע מינה תלת:

שמע מינה תלמיד שנידה לכבודו (ולא לשם שמים, אלא שהתריס נגדו), נידויו נידויו.²⁵

ושמע מינה כל אחד ואחד מיפר חלקו (דתני חלקו אינו מופר).

ושמע מינה הני בי תלתא דשמיתו, לא אתו תלתא אחריני ושרו ליה.

אמר אמימר: הלכתא, הני בי תלתא דשמיתו, אתו בי תלתא אחריני ושרו ליה.

תנו רבנן: אין נידוי פחות משלושים יום. ואין נזיפה פחות משבעה ימים.

אמר רב חסדא: נידוי שלנו (בני בבל), כנזיפה שלהן (ארץ ישראל). ונזיפה דידהו, שבעה.

(ט"ז ב') ונזיפה דידין כמה הוי? חד יומא.

(י"ז א') אמר רב יוסף: צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה.

שיטות הראשונים

מנודה לחצאין האם נוהג דיני אבלות: כתב הרא"ש בשם ראב"ד, דדוקא מנודה לב"ד שהוא מנודה לכל אדם,²⁶ אסור בכל דין המנודה. אבל מנודה לחצאין, כגון תלמיד שנדה לכבודו וכן מנודה לעיר אחרת שנדה לכבודם, כיון שאינו מנודה לכל, אינו אסור בדיני המנודה, אלא שבני אדם מרחיקין אותו כדי לביישו אבל אבלות אין עליו שאין אבלות לחצאין. וכן פסק השו"ע.²⁷

צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה: רש"י פירש, שברור לו הדין, ידין ומוציא מבעל חובו בעל כרחו. והרא"ש הוסיף: ויכול לנדות על דינו.²⁸ וראב"ד, רבינו תם, ורא"ש פירשו, דלענין נידוי קאמר דוקא, ולא לענין ממון, כגון מי שמפקיר עצמו כנגדו, ואם הדין פסוק כגון הקורא לחבירו עבד שהוא בנדוי, יכול לנדותו והוא מנודה לכל

²⁵ מדקתני מנודה לתלמיד אין מנודה לרב. ואי לשם שמים שמתיה, כגון שעבר עבירה, אמאי אין מנודה לרב, הא אין חכמה ואין תבונה לנגד ה', דבכל מקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב. הא לכולי עלמא, מנודה. רש"י.

²⁶ כגון לא אתי לדינא, או דלא ציית דינא, או לאפקרותא, או לדבר עבירה, בין שנידהו בית דין, בין שנידהו כל אדם, נידויו שוה בין לעירו בין לעיר אחרת ואפילו לנשיא.

²⁷ יו"ד שלד, יב. מקורות: ראב"ד (הו"ד ברא"ש ונמוק"י). רא"ש (ס"ח). נמוק"י (ח ב ברי"ף, ד"ה לא אתו).

²⁸ והקשה הרא"ש על פירושו: וקשה הדבר לפרש כך, (שכן) אם הדין ברור לו, אינו ברור לאחרים, ואיכא חילול השם בדבר! ועוד, הא אף שהדבר ברור, אין אדם דן דינו של קרובו וכל שכן של עצמו.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ישראל. ואם אין הדבר פסוק, אינו מנודה אלא לו לבדו. וכן פסק השו"ע.²⁹

נידוי לצורך עצמו על עסקי ממון: כתב בהגהות אשר"י בשם אור זרוע תלמיד חכם שנידה לצורך עצמו על עסקי ממון, ואין שכנגדו מסרב לפרוע (אבל דוחהו איזו דחיה) או כגון שכופהו לצורך המס ולא נתחייב לגמרי, אין נידויו נידוי. אבל אם ראובן חייב לשמעון ממון ומסרב לפרוע לו, והלך שמעון ונידהו לראובן, אפילו שמעון אינו תלמיד חכם, בכהאי גוונא הוי נידוי. וכן פסק השו"ע.³⁰

תלמיד שנידה לכבודו נידויו נידוי: כתב הרמב"ם "וכן החכם עצמו מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר בו, ואינו צריך לא יגידים ולא התראה. ואין מתירין לו עד שיצצה את החכם." וכן פסק השו"ע.³¹ והוסיף הגהות מיימוניות, דווקא כשביזהו וגינהו בדברים שהם גנאי לת"ח.³²

הרחבת משמעות הנידוי כפי שנראה לבית הדין: כתבו ראשונים בשם ראב"ד שאם כשנידוהו פירשו שלא יחוייב לנהוג כך, או קבעו זמן, הכל כפירושם. וכתב עוד רשב"א, שאם נידוהו שלא יקברו לו מת, ולא ימולו בנו, רשאים.³³ וכן פסק השו"ע.³⁴

הני בי תלתא דשמיתו, אתו בי תלתא אחריני ושרו ליה: הרמב"ם כתב "בכמה מתירין הנדוי או החכם? בשלשה, אפלו הדיוטות... שלשה שנדו והלכו להן, וחזר זה מדבר שנדוהו בגללו - באין שלשה אחרים ומתירין לו." והשיגו ראב"ד וכתב, זה אינו כן, אלא כחשבון המנדין כך צורך המתירין, וכחשיבותן.³⁵ וכן דעת ריטב"א ונמוקי יוסף. והשו"ע סתם כרמב"ם, ובשם יש מי שאומר, כראב"ד.³⁶

כל אחד ואחד מיפר חלקו: כתב ראב"ד דלא צריכי למכניף. ואף על גב דשמתו בהדי הדדי, לא צריכי בהדי הדדי

²⁹ יו"ד שלד, מה. מקורות: ראב"ד (הו"ד בטור). רבינו תם (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' י).

³⁰ יו"ד שלד, מו. מקורות: הגהות אשר"י (ברא"ש, סי' י).

³¹ יו"ד שלד, מז. וכתב ב"י שמשמע מדברי הרמב"ם דדוקא לעם הארץ יכול לנדות. אבל אם חכם אחר הפקיר בו, אינו יכול לנדותו. ומיהו, אם חכם אחד הפקיר בחכם גדול ממנו הרבה בחכמה וביראת חטא, משמע ודאי שיכול לנדותו, דהא כעם הארץ חשיב גביה, דהא חייב הוא בכבודו. ואין צריך לומר אם היה גדול הדור, דכרבו חשיב. ותדע דהא תנן (עדיות פ"ה מ"ו) דנידו את עקביא בן מהללאל אליבא דתנא קמא לפי שזלזל בכבוד שמעיה ואבטליון שהיו גדולים ממנו. מקורות: רמב"ם (הל' תלמוד תורה ויב).

³² אבל אם לא ביזהו, אלא שאינו מכבדו כמו שחייב לכבדו, כגון קימה והידור, בהכי איירי הא דאמר בירושלמי דפירקין: רבי אחא בר חייה בשם ר' יוחנן, זקן שנדה לצורך עצמו, אפילו כהלכה, אין נדויו נדוי.

³³ הרשב"א נשאל על מנהג שהיה במי שראוהו נוהג שלא כשורה, שנידוהו שלא יזמן בג' ולא יתפלל בעשרה, ולא יקברו לו מת, ולא ימולו בנו, האם הוא כנשבע לבטל המצוה. וענה להם שמתה, כל שכוללים דברים המותרים עם דברים האסורים (כמבואר בשבועות כ"ב ב'). ועוד, למגדר מילתא בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה, לעשות סייג (כמבואר יבמות צ' ב').

³⁴ יו"ד שלד, ו-י. הרמ"א (סעי' ו) הביא דברי הרשב"א, וזה תמוה, שכן הביאו השו"ע בסמוך (סעי' י). וכן העיר הש"ך (ס"ק כ). מקורות: ראב"ד (הו"ד ברא"ש ונמוקי"י). רא"ש (סי' ח). נמוקי"י (ח ב ברי"ף, ד"ה לא אתו). רשב"א (שו"ת, המיוחסות לרמב"ן, סי' רמד).

³⁵ כדאמרין (י"א א') בההוא גברא דשמתיה רב יהודה, גברא רבה כרב יהודה ליכא למישרי לך, זיל גבי נשיאה דלישרי לך. ומעשה דריש לקיש (שם) דשמתיה ההוא גברא, ומשום דלא ידע כמה היה חשוב אמרו לו דליזיל לגבי נשיאה. רא"ש.

³⁶ יו"ד שלד, כה. והלחם משנה (הל' ט) ביאר דברי הרמב"ם, דכשידעין ביה דחזר ועשה תשובה מאותו דבר שנידוהו, אז ודאי יתירו לו אפילו שלושה הדיוטות. דכיון דעשה תשובה הרי אלו אינן מבטלים מה שעשה הראשון. אבל כשלא ידעין שחזר בו, או כשנידה חכם אחד לכבודו, ודאי שאין שלושה אחרים יכולים להתיר לו אם לא יהיו חשובים כמותו, דהרי מבטלים מה שעשה הראשון. מקורות: רמב"ם וראב"ד (תלמוד תורה ז,ז-ט; הו"ד בראשונים). ריטב"א (ד"ה הכי אמר שמואל). נמוקי יוסף (ח ב ברי"ף, ד"ה לא אתו).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

למישרייה. ³⁷ וכן פסק השו"ע. ³⁸

נזיפה: דנו הראשונים מהו ענין נזיפה, אם הוא כעין נידוי או לא. ³⁹ וביארו רא"ש וריטב"א בשם ראב"ד, שעניינו שינהג ריחוק בעצמו, לנהוג בעצמו בנזוף ונכנע ולהתבודד בביתו. ⁴⁰ וכתבו שאין הנזיפה צריכה לא היתר ⁴¹ ולא פיוס. וכן פסק השו"ע. ⁴²

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות נידוי וחרם, סימן שלד)

- א. העובר על דבר אסור, מנדין אותו... ואין נדוי פחות משלשים יום... במה דברים אמורים, דנדוי שלשים יום, בנדוי דידהו, אבל נדוי דידן כנזיפה דידהו, שהיא ז' ימים; ונזיפה דידן, חד יומא...
- ו. אם רצו בית דין למעט הנדוי מל' יום, או להוסיף, הרשות בידם. **הגה:** ויש רשות לבית דין להחמיר עליו שלא ימולו בנזי, ושלא יקבר אם ימות (בנימין זאב סי' רפ"ט וכן כתב הבית יוסף בשם הרמב"ן סי' רמד), ולגרש את בניו מבית הספר ואשתו מבית הכנסת, עד שיקבל עליו הדין (נ"י פרק הגוזל).
- ז. כשיגיע הזמן, מתירין לו אם ירצו, אף אם לא יחזור בו. ומכל מקום טוב הוא שלא יתירו לו אם לא יחזור בו, שלא תתמעט יראתם.
- ח. אם ירצו בית דין להחמיר עליו עוד ולהחרימו, הרשות בידם.
- י. אם ראו בית דין לנדות, שלא יזמן בשלשה, ולא יתפלל בעשרה, ולא יקברו לו מת, ולא ימולו לו בן, רשאים הם.
- יב. הא דאמרין במנדה סתם שהוא אסור בדיני המנדה, דוקא מנדה לבית דין שהוא מנדה לכל אדם, בין דלא אתי לבית דין או דלא ציית דינא או לאפקירוהא או לדבר עברה, בין נדוהו בית דין, בין שנדהו כל אדם, דינו שוה; בין לעירו, בין לעיר אחרת. אבל מנדה לחצאי, כגון תלמיד שנדה לכבודו, וכן מנדה לעיר אחרת שנדהו לכבודם, אינו אסור בכל דין המנדה, אלא שבני אדם מרחיקין אותו כדי לבישו, אבל אבלות אין עליו.
- יד. נזיפה היא שאדם גדול גוער בו לומר: כמה פלוני חצוף, וכיוצא בו. וזה משפטו, שיהא מתחבא ויושב בביתו, ויהא נכלם, ולא יראה פנים למי שהכלימו, ומעט בשחוק ובדבור ובעסקיו, ויצער עצמו לעיני כל רואיו. אבל אין צריך להתרחק מבני אדם, לא באכילה ושתייה, ולא בשאלת שלום, ואין צריך לנהג באחת מפל דיני האבל, ואין צריך

³⁷ ודייק מדקתני 'חלקו' אלמא מפלגא מלתא לחלקים. אי נמי דייק (אחד מן התלמידים שנידה ומת, חלקו אינו מופר) טעמא דמת, הא אם הלך למדינת הים מפר, אף על גב דליתנהו בהדי הדדי. רא"ש.

³⁸ יו"ד שלד, כו. מקורות: ראב"ד (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' ו).

³⁹ לפי שאנו רואין הא דאמר בתענית (י"ב ב') בשאילת שלום שבין אדם לחבירו כבני אדם הנזופים למקום, וכן בחולין (קל"ג א') וליקריין לרבא נזוף היה, אלמא איכא בנזיפה מניעת הדבור ומניעת שלום. ואיני מוצא על שאר הדינים מהו. ואפילו יש לומר שאני נזוף לשמים דחמיר, מכל מקום מנזיפתו של רבי חייא למדנו שלא בא לבית מדרשו של רבי ל' יום, אלא מלמד היה לרב בביתו. והכי איתא בירושלמי (כלאים פ"ט הלכה ד) הלין תלתין יומין יליף רב מרבי חייא כל כללי דאורייתא ושמעיתא דבבלאי. רא"ש.

⁴⁰ לשון הריטב"א. וראה עוד ברא"ש.

⁴¹ שלא מצינו לבר קפרא ולמר עוקבא שהותרו. והא דשלח ליה רבי לר' חייא תא, לא מפני שצריך להתרה, אלא להודיע שמקצת היום ככולו. ועוד משום חיבתו של רבי חייא, שהיה מתאוה לראותו. רא"ש.

⁴² יו"ד שלד, יד. ובב"י כתב: וכתוב בקונדרסין (שער ז) משמע לי שאסור בתספורת אותו היום דאין מתאנח ועצב ראוי לו לספר ולגלח. והביאו הש"ך (ס"ק כז). וראה רא"ש, שכתב להדיא שאינו אסור בתספורת. והרמב"ם השמיט דיני נזיפה, ותמה עליו הב"י. מקורות: ראב"ד (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' ז).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

- לפיכך למי שהחזיק כנגדו, ואין צריך שיתירו לו, אלא כיון שנהג כנזופי זמן נזיפה, מתר ממילא. הגה: ואפלו לא אמר לו הגדול כלום, אלא שידע בעצמו שאדם גדול נקט בלבו עליו, צריך לנהג נזיפה בעצמו (תשובת ר' דוד כהן סי' כ"ב).
- טו. מנדה לרב, מנדה לתלמיד. אבל אינו מנדה לשאר החכמים (בית יוסף בשם הרמב"ם). מנדה לתלמיד שגדלה לכבודו, אינו מנדה לרב, אבל מנדה הוא לשאר העם שאינו חכמים. אבל לא לחכמים, אפלו קטנים ממנו (בית יוסף ממשמעות לשון הרמב"ם). ודוקא במנדה שלא בפני הרב, אבל בפני הרב, אפקירותא היא. ואי פליג ליה רביה יקרא, שפיר דמי. רב שגזר חרם ונדוי באיזה דבר, ואין תלמידיו יכולין לעמד בגזרותיו, אין צריכין לקים (פסקי מהרא"י סי' רכ"ב).
- טז. תלמיד יכול לנדות למי שבזה בפניו רבו או אביו, ומכל מקום כיון שלא נדהו הרב, וגם לא נדהו בית דין, אינו מנדה לרב.
- יז. במה דברים אמורים? במי שנדהו מפני שבזה תלמיד חכם. אבל מי שנדהו על שאר דברים שחייב עליהם נדוי, אפלו נדהו קטן שבארץ ישראל, חייב הנשיא וכל ישראל לנהג בו נדוי, עד שיחזר בתשובה מדבר שנדהו בשבילו ויתירו לו.
- כ. מנדה לעירו, מנדה לעיר אחרת. אפלו גדולה ממנה (טור). מנדה לעיר אחרת, אינו מנדה לעירו. הגה: אבל מנדה לשאר העירות פיוצא בעיר שנדהו (טור). בני העיר שעשו חרם על כל מי שיבא לדור בעירם, אינו חל על הבא לדור שם, אלא אם כן יש לו רב בעיר דאז צריך לקים נדוי רבו. אבל הם יכולין לתקן ביניהם ולגדר על עצמן שלא ישאו ויתנו עמו (מרדכי פרק לא יחפר).
- כא. מנדה לנשיא, מנדה לכל ישראל. מנדה לכל ישראל, אינו מנדה לנשיא.
- מה. צורבא מדרבנן, יכול לנדות למי שהפקיר כנגדו. ואם דינו פסוק, כגון שקראו: עבד, הוא מנדה לכל ישראל; ואם אין דינו פסוק, אינו מנדה אלא לקטנים ממנו. ואפלו לא בזהו בפרוש, רק שפנו לבזותו לפי אמדנא המוכח (מהרי"ק ש"א).
- מו. ראובן שחייב לשמעון ממון, ומסרב מלפרעו, אם נדה שמעון לראובן שיפרענו, נדויו נדוי. הגה: ויש אומרים דלא עביד אינש דינא לנפשיה לנדות חברו על דבר ממון (שם שרש כ"ה בשם מהר"מ וראב"ד), וכן עקר; כל שכן אם חברו אומר להיות לו צית דין (מהרי"ו סימן רכ"ט).
- מז. ... וכן החכם בעצמו מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר כנגדו, ואין צריך לא עדים ולא התראה, ואין מתירין לו עד שירצה החכם...